

Viggo Vandkjær Thomsen i Jydske Tidende, den 18. september 1983:

Grænsen fra 1920 var trods alt bedst

Den 84-årige Niels Jensen fra Halk, som blev mejeribestyrer som bare 16-årig, måtte gå i fængsel for sin hjælp til danske, som ville flygte over 1864-grænsen. I dag erkender han - i denne samtale med Viggo Vandkær Thomsen fra Lysabild - at grænsen fra 1920 trods alt blev den bedst mulige. Niels Jensen bruger meget af sin tid til at undersøge den tidligere grænseegns historie.

- En grænseføring må ikke efterlade for store spændinger. Det lærte vi i egnene omkring den grænse, som blev trukket i 1864, mener den 84-årige Niels Jensen fra Halk. Han oplevede genforeningshøjtidelighederne, og i dag er han levende optaget af den tidligere grænseegns historie.

- Det er vigtigt, at eftertiden får at vide, hvad der skete den gang, for hver markvej og hvert hegn har sin egen historie, fortæller Niels Jensen på sin tur sammen med Viggo Vandkær Thomsen til flere minderige steder fra den tid, da egnen mellem Kolding og Haderslev også var grænseland.

- Hele natten til 10. juli 1920 arbejdede jeg i Sdr. Bjært Mejeri. Jeg havde spurgt, om jeg måtte få fri for at køre til grænsen for at se kongen ride ind i Sønderjylland, og det måtte jeg godt, hvis jeg fik arbejdet til side, inden jeg skulle af sted. Så på den måde fik jeg lov at opleve højtidelighederne ved Genforeningen, og det blev den største dag i mit liv, som det vel blev for alle dansksindede. Eller måske er det forkert at tale om "den største dag!", for hvad skal vi egentlig sammenligne med? Genforeningen var en dag som ingen anden.

Sådan fortæller den 84-årige Niels Jensen i stuen i det smukke hus, som han og hustruen bor i nær ved landsbyen Halk syd for Haderslev. Niels Jensen er en af dem, som klart og tydeligt kan huske den tid, da den dansk-tyske grænse fulgte Kongeåen. Begivenhederne står endda særlig klart i hans erindring, dels fordi han var nært vidne til kongeridtet 10. juli 1920, men også fordi han som ganske ung måtte vandre i fængsel efter dramatiske begivenheder om natten ude ved grænsen.

Kongesten i haven

- Nu må vi jo huske på, at alle vi, der voksede op i egnene omkring den grænse, som var blevet os påtvunget i 1864, vi kunne ikke undgå at få et særligt forhold til det nationale. Det kunne ikke være andet. Det var naturligt, siger Niels Jensen. Hvordan der sådan blev snakket i de enkelte hjem, og hvor meget, det kan vel ingen sige. Husk på, der var jo også hverdage. Arbejde skulle passes, føden skulle tjenes. De mange år kunne ikke bruges til store ord, men en holdning, det fik vi.

Ude i min have står en "kongesten". Øverst kong Christian X's navnetræk, nederst er indhugget "10. juli 1920". Den sten hentede min far i en mose ved Taps i 1920 og lod teksten sætte i stenen. Min far Jens Jensen, var ved genforeningshøjtidelighederne optaget af pasning af cykelstalde for de mange tilrejsende, men han rejste en sten og bevarede den i sin have til han døde i 1968. Der er noget symbolsk i det. Arbejdet skulle passes, men holdningen var valgt. Far passede cykler, rejste så siden en mindesten i sin have for 10. juli 1920. En "privat" genforeningssten. Holdningen, den var klar.

Mejeribestyrer som 16-årig

Niels Jensen kom tidligt til at opleve de særlige forhold i det daværende grænseland, både i det daglige arbejde og i det nationale.

- Det er rigtig, men det havde jo sammenhæng med, at jeg var ganske ung, da vi foruden grænseforholdene også oplevede en verdenskrig. Mændene skulle være soldater, og dermed blev store opgaver overladt til dem, der blev tilbage, de ældre, kvinderne, de ganske unge. For mig betød det, at jeg faktisk blev mejeribestyrer som 16-årig. Ja, det lyder jo mærkeligt, men det havde sin særlige forklaring, fortæller Niels Jensen.

- Og forklaringen?

- Ja, se, min mor døde i 1908, så jeg fik min barndom hos mine bedsteforældre, og jeg gik i Taps Skole, altså lige nord for den gamle grænse, i et af "de 8 sogne" omkring Skamlingsbanken. Da jeg så var blevet konfirmeret, skulle jeg jo helst i lære, og jeg fik læreplads på Rørkjær Mejeri ved Christiansfeld, altså syd for grænsen, så det var i og for sig godt nok, jeg kunne se frem til en læretid på to år. Men så brød verdenskrigen ud, og mejeribestyreren blev indkaldt i 1915. Så var situationen pludselig en helt anden. Arbejdet skulle jo passes, og så blev jeg faktisk mejeribestyrer som 16-årig, og måtte klare ledelsen sammen med mejeribestyrerens kone og en elev. Men hvad, det gik jo da. Meget kan jo klares, når der skal findes en udvej.

Hjælp flygtninge

Men for Niels Jensen blev det ikke så let endda. Det viste sig nye vanskeligheder i verdenskrigsårene.

- Foruden de særlige arbejdsforhold som følge af mændenes indkaldelse til militærtjeneste, havde vi jo vor specielle beliggenhed, tæt ved den dansk-tyske grænse, og det i sig selv gav os nogle forhold med vanskeligheder, fortæller Niels Jensen. Ganske naturligt oplevede vi, at nogen ville over grænsen til dansk side, og også jeg blev spurgt om hjælp. Vi havde jo vort lokalkendskab til marker og veje, og jeg hjalp nogen over, blandt andre Anders Boisen, det var 17. januar 1917.

Men i det tidlige forår 1917 blev jeg hentet til afhøring på politigården i Haderslev, hvor jeg i tre måneder sad i "undersøgelsesarrest", for så siden at blive flyttet til Neumünster, hvor jeg var i et år, inden jeg 8. august 1918 blev "udvist fra det tyske rige".

Hjemme i Danmark fik jeg så plads som mejerist i Sdr. Bjært, og det var herfra, jeg cyklede til genforeningshøjtidelighederne den 10. juli 1920.

Den hvide hest

- Det var jo den skønneste sommerdag, den 10. juli. Spændt på dagens begivenheder cyklede jeg først til Taps, hvor jeg fik min cykel ind hos min far, og så gik jeg videre mod begivenhedernes centrum. Jo nærmere jeg kom grænseovergangen, jo tættere var menneskemyldret. Der var folk overalt! På vejene, på markerne, der blev snakket om, at nogen allerede var kommet aftenen før, så det havde overnattet på marken for at være sikker på at være nær ved begivenhederne.

Da jeg kom til Frederikshøj, hvor kongen skulle stige til hest, var Den hvide hest allerede kommet. Snart efter ankom de kongelige biler, og jeg så kongen gå hen til Den hvide hest. Han steg op på hesten og red ud på marken, lige hvor jeg stod. Det var tydeligt, at kongen ønskede, at hest og rytter lige skulle lære hinanden at kende. Det var kongens første ridt på Den hvide hest, men alt gik jo fint.

Sognerådsformand Johannes P. Johansen fra "Dalhavegård" i Taps holdt velkomsttale for kongen. Jeg mener jo også, at sognefoged Anton Nygaard holdt tale, men måske husker jeg forkert.

Derimod glemmer jeg aldrig det øjeblik, kongen red ind i Sønderjylland. Kongen var stærkt bevæget, men det var var vi alle, også vi unge.

Til Halk Mejeri

Niels Jensen fulgte tæt ved kongen i menneskemylderet, hørte landsråd P.J. Refshauge byde velkommen til Sønderjylland, senere borgmester Gadeberg, som bragte velkomsthilsen til Christiansfeld. Da den unge mejerist vendte hjem til faderen i Taps, var der nok at fortælle også i mange dage derefter på mejeriet i Sdr. Bjært.

- Så kom du igen på den anden side af den grænse, som nu var flyttet?

- Der gik nogle år. Først blev jeg færdiguddannet mejerist, men så blev jeg tilbudt stillingen som bestyrer på Halk Mejeri, det var i 1923, faktisk for 60 år siden. Da blev jeg "rigtig" mejeribestyrer, Niels Jensen smiler.

- Der var nok at tage fat på. Mejeriet var kørt helt ned, de forudgående års begivenheder kunne mærkes, og det kunne heller ikke være andet. Vi fik Mejeriet til at køre, vi udvidede også. I 1940'erne begyndte vi at lave ost, i 1944 udvidede vi med produktion af æblemost. Det, viste sig heldigt, for da selve mejeriet blev nedlagt 1955, kunne vi fortsætte med fremstilling af æblemost og også cacaomælk. Vi havde travle år. 14 - 16 ansatte, det var lidt forskelligt. I 1970 overtog min søn virksomheden, men siden er konkurrencen blev for hård, og produktionen standsede.

Den bedste

Inde på sit konto har Niels Jensen en fin samling af papirer, som fortæller om et langt liv i stor travlhed på begge sider af en grænse, som blev flyttet. Niels Jensen samler billeder om sin slægt, men er også stærkt optaget af grænsens historie.

- Det er meget betydningsfuldt, at vi bevarer så stor en viden som muligt om alt det, der skete dengang. Derfor tager jeg ud og snakker med folk for at samle oplysninger om de mange mindsten, vi har om genforeningshøjtideligheden, men i virkeligheden er der jo historie efter historie, knyttet til hver eneste markvej, som krydsede grænsen, og til hvert eneste hegn, som flygtninge kunne følge, når de forsøgte at komme til kongeriget.

- Du har levet syd for en grænse, nord for den, set den blive flyttet - skulle grænsen have været lagt anderledes?

- Det er et meget svært spørgsmål. Hvis vi tænker på tiden omkring 1920, var vi jo mange, som tænkte meget på dem, der nu kom syd for grænsen, fortæller Niels Jensen. Vi vidste jo, hvad det kunne betyde, men når jeg ser tilbage på de mere end 60 år, jeg har oplevet her i vort grænseland, så må jeg helt personligt erkende, at en sydligere grænseføring ville have skabt faktisk netop de voldsomme spændinger, som vi kendte her på egnen fra 1864-grænsen. Den lå jo langt oppe i det udpræget danske land, og det gav en utilfredshed, som vel nok i længden var farlig. Så selv om jeg bestemt har forståelse for de følelser, som mennesker har, der ikke bor i det land, hvor de nationalt følge sig hjemme, så må jeg nok i dag erkende, at grænsen blev den bedste -- alt taget i betragtning.